

Er is zoiets als een samenleving

Achtergronden bij de opkomst van de term 'Big Society'

Peter Noordhoek

Elke oude politieke partij kenmerkt zich door vleugelvorming. In het geval van de conservatieve partij van Groot-Brittannië kent die vleugelvorming diepe historische wortels en veranderen die vleugels regelmatig van gedaante. De term 'Big Society' is de exponent van één van die vleugels en is eigenlijk een nieuwe gedaante van de 'One Nation' beweging zoals ingezet door Benjamin Disraeli. In dit artikel worden de wortels van de term beschreven en van een commentaar voorzien. Dit gebeurt mede op basis van vele professionele en politieke contacten vanaf 1987.

Top-down verbeteren van de publieke dienstverlening

Groot-Brittannië is een door en door centraal gestuurd land. De laatste grote aanzet daarvoor werd gegeven door premier Thatcher – dus lang voordat ze gespeeld werd door Meryl Streep – toen zij de uitvoerende diensten in veel steden in één keer centraliseerde door ze tot uitvoerende diensten te verklaren. Daarmee werden ze tegelijk ook aan de macht van de gemeenteraden onttrokken, doorgaans in handen van Labour. Het voordeel van deze centrale sturing is dat nieuwe ideeën in een razend tempo kunnen worden doorgevoerd, het nadeel dat ze weer weg zijn zodra Londen de aandacht verplaatst. Tijdens haar regering was de eerste wind voelbaar van wat later New Public Management (NPM) is gaan heten. Eén van de uitvloeisels daarvan is het fenomeen 'citizen's charters'. Ik maakte daar destijds kennis mee en heb het naar Nederland gehaald en – gebrekking – vertaald als 'kwaliteitshandvesten'ⁱ (de term 'burgerhandvest' zou in die jaren als volstrekt oubollig worden afgeschoten). Gedurende de periode Major heb ik het genoeg gehad veel contact te hebben gehad met de mensen die voor de Citizen's Charter Unit van de Cabinet Office werkten en heb ik zelf o.a. een project in Noord-Ierland voor de Cabinet Office mogen doen.

Toen Labour het stokje overnam van de conservatieve partij, nam het in feite de meeste initiatieven op het gebied van verbetering van de overheid gewoon over, inclusief de handvesten. Het was een van de terreinen waarop Blair eerder een voorbeeld aan de Conservatives nam dan iets anders. Je zou kunnen zeggen dat hij het in een stroomversnelling heeft gebracht. Zelf vond ik dat juist wat teleurstellend. In de laatste twee jaar van Thatcher en de eerste twee jaar van Major is er meer innovatie geweest op het gebied van publieke dienstverlening dan ooit daarvoor of daarna het geval is geweest. Call Centres, klantgerichtheid, innovatieprijzen, prestatienormen; allemaal zaken waar we nu niet zelden bij huiveren, maar die toen doorbraken waren. Labour smoorde die lijn in een overmaat aan initiatieven. Pas toen Blair topambtenaar Michael Barber aanstelde als een soort tsaar van de 'Delivery Unit' kwam er meer schot in.

There is no such thing as society

Ondertussen keerden in de oppositie de conservatieven hun eigen ideeën juist de rug toe. Ze beschouwden als een strategische vergissing. Extreem gezegd: waarom zou je de overheid gaan verbeteren als je hem eigenlijk zou moeten afschaffen? Thatcher zei in 1987ⁱⁱ: ‘There is no such thing as society’ (en velen hoorden er achteraan: ‘There is no such thing as Europe.’). De beste overheid is een kleine overheid. Binnen de conservatieve partij nam de meer populistische lijn het over die je de ‘Saatchi-vleugel’ zou kunnen noemen, naar het reclamebureau dat de campagnes van de partij verzorgde. De kern ervan is een harde lijn vooral richting Labour. Anti-Europese sentimenten en een redactionele lijn die dicht tegen die van de Murdochbladen aan schuurt horen daar ook bij. William Hague was daar als eerste oppositieleider de exponent van. En het leidde tot een verpletterende nederlaag.

De opvolger van Hague was Iain Duncan Smith. Een bijzondere man. Sociaal conservatief in de zin van zeer conservatief en zeer sociaal. Op het conservatieve front mislukte hij nog harder dan Hague, op het sociale front was hij de eerste die echt wat durfde na het vertrek uit de regering. Daarin was hij mede geïnspireerd door het ‘compassionate conservatism’ van de republikeinen in de VS, maar hij ging verder en werd concreter. Aansluitend op een kleine religieus geïnspireerde beweging binnen de conservatieve partij, exponent van de oude One Nation beweging, ging Duncan Smith een correctie organiseren binnen de eigen partij op het vermeende gedachtengoed van Thatcher. Waarom vermeend? Thatcher’s uitspraak zou uit context zijn gehaald. Dit was in ieder geval de volledige uitspraak uit het interview:

‘We’ve been through a period where too many people have been given to understand that if they have a problem, it’s the governments job to cope with it. (...) And you know, there is no such thing as society. There is only individual man and women, there are families. And no government can do anything except through people, and people must look after themselves first. It’s our duty to look after ourselves and then, also, to look after our neighbors.’

There is such a thing as society

Hoe ook bedoeld, de echo van Thatcher’s uitspraak zou de conservatieven een enorme handicap opleveren. Het beeld van een koude, harteloze partij was gezet. Duncan Smith was mede gekozen om daar wat aan te veranderen en dat wilde hij maar al te graag. Dit zou onder andere in 2002 uitmonden in het boek ‘There is such a thing as society’ⁱⁱⁱ. Mede namens Duncan Smith stelt Gary Streeter: “Social breakdown must be the Conservatives’ number one priority”.^{iv} Wat volgt is een pleidooi voor lokaal en kleinschalig maatschappelijk ondernemerschap. De beweging moet niet staan voor ‘Social Liberalism’, maar voor ‘Social Justice’. Er wordt hard gewaarschuwd voor de gevolgen van verloedering in de grote steden. Het grote bedrijfsleven wordt niet automatisch als vriend gezien. De echte kritiek wordt gereserveerd voor ‘the incredible clumsiness of the State’. Tegen de eigen lijn in wordt gezegd: ‘top down is the wrong way up’. Achter deze lijn schuilt een andere visie op de rol en beperkingen van de overheid. De strateeg Oliver Letwin^v ontleent nota bene inzichten uit de

duurzaamheidsdiscussie om te motiveren waarom er moet worden opgepast met overheidsinterventies in sociale systemen. Hij geeft vier redenen:

1. De wereld is vreselijk complex
2. Te simpele doelstellingen kunnen vernietigende effecten hebben
3. Ruwe interventies verstoren en hinderen het natuurlijk herstelvermogen
4. Systemen kunnen maar een bepaalde hoeveelheid verstoringen aan. Daarna zullen ze opeens onomkeerbaar instorten

Saatchi leidend

Het is die ineensstorting die in de ogen van Duncan Smith, Streeter, Letwin en anderen in tal van steden en buurten al volop aan de gang is en waarvan ze beseffen dat een nieuwe conservatieve regering die zal erven. Daar moet dus iets tegenover worden gezet.

De nieuwe lijn van conservatisme met compassie heeft Duncan Smith niet geholpen. Duncan Smith mislukt net zo hard als Hague, maar mag als troostprijs het 'Institute for Social Justice' oprichten. Zijn opvolger wordt de oudere en veel traditionelere conservatief Michael Howard. Maar collega MP's als Oliver Letwin en medewerkers als Peter Franklin laten het gedachtegoed niet los.

De tweedeling binnen de conservatieve partij uit zich ook in de wijze waarop het tegenover het debat over ideeën en idealen staat. De Saatchi-vleugel staat er zeer sceptisch tegenover. Thinktanks moeten er zijn, maar die moeten wel met concrete punten komen anders zijn ze niet relevant. Een eigen wetenschappelijk instituut, zoals Nederlandse partijen die wel hebben, wordt als onzin afgedaan. In de eeuwige spanning die er in de Britse politiek is over de vraag wie er dominant is, de parlementaire delegatie of de partij, verliest in deze periode de partij. Dat laatste is de reden waarom beleidsmedewerkers bij de partij als Cameron en Clark geen carrière binnen de partij kunnen maken. Voor deze twee loopt het echter goed af: ze worden lid van het Parlement.

Verandering van onderop

Het is in deze fase dat de term 'Big Society' opduikt. Philip Blond – de 'Red Tory' - is in Nederland veel geciteerd en wordt als intellectueel auteur van de term gezien^{vi}. In de UK zelf hoor ik veel minder van hem en is hij eerder de profeet die vooral buiten eigen land wordt gehoord. Letwin is altijd prominent in de discussie geweest, maar in zekere zin is het echte verspreidingswerk gedaan door een aantal bloggers, waarvan Iain Dale en Tim Montgomery de interessantsten zijn. Enkelen van hen richtten de website www.conservativehome.uk op. Nu een huis voor de echte rechtere vleugel, fel anti-Europees, was het bij aanvang een fris en breder discussieplatform. Dat laatste zou wel eens met de overgang naar regeringsverantwoordelijkheid te maken kunnen hebben. Je kunt rustig stellen dat de terugkeer van de conservatieve partij in Engeland mede te danken is aan een digitale grass roots beweging van onderop. Obama was niet de eerste. De bloggers en de site leverden als het ware een weg op langs de Saatchi kanalen. In deze tijd sprak ik regelmatig met Letwin en Duncan Smith en nam wel eens

personen als Ab Klink mee, toen directeur van het wetenschappelijk instituut van het CDA. Je voelde dat er wat ging gebeuren. Tegelijk had en heeft het een heel andere concreetheid dan het in de jaren van Major had. In Nederland spreek je bij 'service improvement' over verbeteringen in de publieke dienstverlening. In Groot-Brittannië is de kans groot dat bij het woord services er vooral over de NHS, de National Health Service, wordt gesproken. Het is op dat soort concrete dossiers dat de aandacht komt te liggen – met één uitzondering. De overdracht van bevoegdheden van Londen naar lokale overheden en van de overheid naar 'local communities' – en dan vooral de echte vrijwilligersorganisaties – wordt het grote thema. In die jaren nog zonder het bezuinigingsspook er over heen. Het idee van de overdracht alleen al is revolutie genoeg.

Cameron's Society

Ook Howard redt het niet. Nieuwe verkiezingen, een nieuwe nederlaag. Saatchi was out. Uit de interne verkiezingen die dan worden gehouden binnen een tot op het bot verdeelde partij, komt David Cameron als winnaar tevoorschijn. Op een volgend congres, in een oud Victoriaans congrespaleis in het verlopen Blackpool zet hij zijn visie uiteen, terwijl Gordon Brown nog met zijn wittebroodsweken bezig is. Ik mocht er bij zijn en kon dus getuige zijn van een van de meer memorabele speeches uit de Britse geschiedenis. In een toespraak van bijna een uur zette hij - uit het hoofd - zeer overtuigend een visie neer. Hij had niet alleen zijn voorzittersverkiezing gewonnen, hij had de leden nu ook inhoudelijk mee. Het zou niet zo heel lang duren voordat hij ook het Britse volk mee zou krijgen. Maar als premier zou hij met hele andere omstandigheden te maken krijgen dan hij voorzag toen hij zijn visie uiteenzette. Crisis regeert.

Terug naar Saatchi?

Cameron maakte in zijn eerste speeches geen gebruik van het woord 'Big Society'. Dat kwam pas later, op aanraden van zijn campagneleider Steve Hilton en geïnspireerd door Philip Blond van de denktank Respublica. Het is niet helemaal geworden wat er van is gehoopt. Het concept van de 'Big Society' zou inmiddels al verlaten zijn, als sleutelpersonen als Oliver Letwin en vooral David Cameron zelf er niet stevig aan vast hielden. Het is nog steeds zijn verhaal. Tegelijk is het concept leeg getrokken op dezelfde manier als indertijd bij Citizen's Charters is gebeurd. De resultaten zijn er nog niet of nogal teleurstellend. Niet zonder reden wordt vermoed dat het een dekmantel voor bezuinigingen is geworden. Dat is in ieder geval wat Labour zegt. Maar uiteindelijk is de kritiek op het concept van de 'Big Society' zeker zo hard binnen de conservatieve beweging dan daarbuiten. Terugkijkend op de verkiezingen wordt het centraal stellen van het concept als een van de redenen gezien voor het niet behalen van een absolute meerderheid. De groep die van oudsher voor een sterk anti-Europese koers pleit, grijpt nu zijn kans en stelt die lijn centraal. Opvallend is dat de persoon die binnen de campagne het meest voor de invalshoek van 'Big Society' ijverde, Steve Hilton, nu volgens bronnen degene is die het geen prioriteit wil geven. De duizend dingen van de dag gaan voor. Het roept de vraag op welke rol er nog voor beleidsconcepten is voor een regering, gegeven de druk die er is om steeds

onmiddellijk te scoren. Wie de publicaties van Blair leest, kent de verzuchting dat hij nooit voldoende toekwam aan zijn missie om tot betere overheidsprestaties te komen. Blair zegt het de Amerikaanse gouverneur Cuomo na, als die stelt: 'You campaign in poetry. You govern in prose'^{vii}. Cameron is in een vergelijkbare situatie terecht gekomen. Een nieuwe vorm van de oude Saatchi-lijn bepaalt de agenda. Pogingen om bijvoorbeeld weer iets van een thinktank aan de partij te verbinden lopen vooralsnog op niets uit.

Red versus blue society

Tegelijk is er geen ander beleidsconcept aanwezig dat perspectief biedt op de vraag hoe de samenleving weer in beweging moet komen. Nick Glegg en David Cameron waren het bij de coalitie-onderhandelingen direct met elkaar eens dat Big Society een belangrijk onderdeel van het beleid zou worden. Typerend is dat het enige antwoord van Labour – de term 'blue labour'^{viii} van Michael Glasman – nog verder de weg van gemeenschapsdenken op gaat dan Big Society al doet. En ook op deze term wordt sceptisch gereageerd. Steeds is er de spanning tussen pragmatische daadkracht en een bevlogen veranderstrategie. Illustratief is de wijze waarop de conservatieven reageren op de rellen in Londen de zomer van 2011. Eerst pure law and order, daarna heel enthousiast aansluiten bij de (vrijwillige) opruiminitiatieven.

Samenvatting

Groot-Brittannië is een land met grote politieke tegenstellingen. In het parlement en de media lijkt het alsof men elkaar voortdurend naar het leven staat. Wordt echter door de oogharen heen gekeken naar de wijze waarop de partijen overheid en samenleving in beweging proberen te zetten, dan valt juist de continuïteit op. Als de tijdgeest new public management is – startend met de citizen's charters – dan blijft dat leidend voor de aanpak, ook al is er tussentijds een regeringswisseling. Als de tijdgeest zoekt naar een midden tussen markt en overheid – de essentie van Big Society – dan kan je verwachten dat de andere partijen dat overnemen: Labour kopieert het, de LibDems accepteren het. Het is wel steeds zo dat een breuk in de aanpak steeds start bij de conservatieve partij. De kans is groot dat dit juist komt doordat de spanningen binnen die partij het grootste zijn als het gaat om de keuze tussen pragmatisch of principieel en verhouden of veranderen. Als het breekt, dan breekt het echt, maar ook daarna moet binnen deze partij elke keuze bevochten worden.

Dit artikel is niet geschreven om de vertaling naar Nederland te maken. Het ligt echter voor de hand om te concluderen dat door ons andere politieke landschap wij niet zo expliciet die spanning kennen als die er binnen de conservatieve partij is en waaruit een concept als Big Society geboren kan worden. De tijdgeest is hier echter niet wezenlijk anders dan in Groot-Brittannië en je zou ook kunnen stellen dat Nederland al meer dan de Britse is ingericht op de verwezenlijking van de achterliggende mens- en maatschappijvisie. Big Society is niet interessant omdat men aan de andere kant van de Noordzee verder is in de praktijk van Big Society dan wij. Eerder het tegendeel. Big

Society is interessant omdat het in het goede en slechte ervan ons een spiegel voorhoudt welke kant het zich kan ontwikkelen.

Peter Noordhoek is directeur van Northedge BV. Voor meer informatie: www.northedge.nl

Literatuur

Barber, Michael (2007). *Instruction to Deliver. Tony Blair, Public Services and the Challenge of Achieving Targets*. London, Politico's Publishing.

Blair, Tony (2010). *A Journey*. London, Hutchinson.

Blond, Philip (2010). *Red Tory: How Left and Right Have Broken Britain and How We Can Fix It*, London: Faber.

Noordhoek, Peter (1993). *Britse voorbeelden voor Nederlandse verhoudingen. Van Next Steps naar verzelfstandiging, van Citizen's Charters naar kwaliteitshandvesten. Beleidsanalyse 1993-3-4.*

Streeter, Gary (Ed.) (2002). *There is such a thing as society. Twelve principles of compassionate conservatism. With an introduction by Iain Duncan Smith*. London, Politico's Publisher.

-
- i Artikel Noordhoek in Bestuursforum 1992 en Beleidsanalyse 1993. Er stond lang een fles champagne op degene die met een betere term zou komen. Daarvoor is het nu te laat.
 - ii Interview Margaret Thatcher met Women's Own, 31 oktober 1987.
 - iii Dit is ook interessant in het licht van de discussie over de herpositionering van het CDA, waarbij de Commissie hertaling gedachtegoed, onder leiding van Jacobine Geel, voorstelt de term 'compassie' als overkoepelende term te nemen. David Willets wil deze (Republikeinse) term niet van de Amerikanen overnemen. Hij stelt de term 'civic society' voor (Streeter, 2002, p. 59) en sluit aan bij de term 'neighbourly society' zoals Oliver Letwin die hanteert. Echo's van het gedachtegoed van Etzioni zijn voortdurend aanwezig, al wordt hij niet genoemd.
 - iv Streeter (2002), p. 59.
 - v Streeter (2002), p. 41.
 - vi Philip Blond. *Red Tory: How Left and Right Have Broken Britain and How We Can Fix It*, London, Faber.
 - vii Tony Blair (2010), p. 201.
 - viii De term 'blue labour' zou een reactie van Lord Glasman zijn op Blond's 'red Tory'. Beide kennen elkaar goed volgens de auteur Rowenna Davis in haar boek 'Tangled up in Blue'. Glasman kwam in de problemen binnen zijn eigen partij na kritische opmerkingen over migratie. Zie website www.bluelabour.com of de betreffende Wiki.